

Rabbi CHAIM P. SCHEINBERG

Rosh Hayeshiva "TORAH ORE"

and Morah Hora ah of Kiryat Mattersdorf

הרב חיים פינחס שיינברג

ראש ישיבת "תורה אור"

ומורה הוראה דקדית מטרוסדורף

בס"ד, כ"ז כסלו תשס"ז

מכתב תחילה

הנה בא לפני תלמידי ורב חביבי הותיק הרב הגאון רבי יעקב הערר שליט"א שלא
זוה ידו מתחת ידי, ובירו מגילה עפה ביאור נפלא על פרקי אבות אשר בשם ילב אבות יסות,
חמור ברעיונות חשקפות מקוריים ונאמנים על פי דברי הראשונים וגדולי האחרונים.
חמכאים את דברי התנאים חק, שחנאמים גם את התקופה הז פעלו רבותיו וקדושים, ולאור
המציאות והמצב בו נמצא עם ישראל באותו זמן, שבגן כד חוצר לחורותם ולחוריהם בדרך
הישרה והנכונה, כי לחמדים באורה של תורה.

ומלב זאת חוסף לברר את תולדותיהם של רבותיו התנאים חק ע"פ דברי חז"ל חק בתלמוד
ובמדרשים, שיש בו כשלעצמו כדי לשפך אור יקר ונאצל על דבריהם חק, ולחזותיב את
לימוד פרקי אבות על כל שדרות הצבור, שעל חשיבותו ושיגבו מיותר לדרגות במילים,
שחרי בו כלולים כל מוסרי חז"ל, ומדותיהם חק, שחם חם חסדותו ונאמנים שעליו חושנותו
כל חליכות חיזקות מימי קדם. ובשחתי שספרו זה יביא תועלת עצומה לכל בן תורה לחבין את
השקפת התורה האמיתית ע"פ דברי חז"ל. וגם חדרשנים ימצאו בו רעיונות נעלים לחמשיך לבם
של ישראל לאביהם שבשמים. ושכידוע חקמיה מפורסם לשם ולתהלה בדרשותיו חזלחנות.
חמלאות חשקפות שחורות, ושעל ידו נתקדבו רבים לאבינו שבשמים.

חחני לברר בכל לב שיתן לו חביתג"ש חח ואומץ בבשרותיו חרוכים לחמשיך בפעליו
חכידים חדרבצת תורה ויראה בישראל ולקרב לב אחים וחוקים לאביהם שבשמים, מתוך
חכידאות חשלמה ואריכות ימים ושנים, וחריב נחת מכל יוצאי חלציו שיח"י עם כל בני ביתו
שיח"י לאוי"ש.

חכ"ה לכבוד התורה וחכמיה חמצפה לישועת ח במחנה.

חיים פנחס שיינברג

חיים פנחס שיינברג

רחוב פנים מאירות 2, ירושלים, ח.ד. 6979, טל. 537-1513 (02), ישראל
2 Panim Meirot St., Jerusalem, P.O.B. 6979, Tel. (02) 537-1513, Israel

גשמי ע"כ צריכין להגביל אותה. ולכן לא קיבל משה מה שמסר ה' אלא קיבל מה שקיבל. ולפיכך הדגיש התנא הקבלה "משה קבל תורה", דרך מה שמשה קבל יש לנו בידינו.

אחרי אשר קיבל מה שקיבל היה משה

רבנו מוסר את הכל ליהושע, וזה היה מסירה גמורה בלי שנוי במהותה, ויהושע לזקנים וכו', כי כבר היתה בידי בשר ודם והיה ביכולתם לקבל את הכל. ולכן שייך לשון מסירה. ובדרך זו המשיכה המסורה

עד שהיה התורה בידי אנשי כנסת הגדולה. ובגמר תקופת אנשי כנסת הגדולה היתה ירידה עצומה בדורות וכבר לא יכלו האחרונים לקבל כל מה שמסרו להם הראשונים, והיה שנוי מהותי על דרך השנוי שהיה כשמסר ה' התורה למשה שהרי נגמר וכלתה תקופת הנבואה בישראל^א. לכן הוצרך התנא לחזור ללשון קבלה משום שגם הם קיבלו רק מה שהיה ביכולתם לקבל כי לא היתה הבנתם בתורה כערך הבנת דור הקודם להם.

בימי אנשי כנסת הגדולה היה בישראל מיוזג של חכמה ונבואה^ב. עד תקופה זו היתה התורה דבר ה' אל האדם ואם היה איזה ספק במסורה היו שואלים את דבר ה' על ידי נביא והיו מסתכלים כלפי מעלה שישלח להם הקב"ה אות להורותם הדרך אשר ילכו בה. אבל מימי עזרא התחיל הצירוף של החכמים לנביאים ומאז התחילו להסתכל בתורה שלפניהם כדי להבין דעת עליון ורצון ה'. וזה היה שנוי מהותי בהבנת התורה שבמקום להסתכל כלפי מעלה לקבל הוראה בבחינת אתערותא דלעילא, התחילה התקופה של אתערותא דלתתא להבין דבר ה' על ידי עמלות בלימוד התורה.

א דברים רבה פרק ט' אות ט' וע' בהקדמת הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה. ב עירובין דף נד. ג דרך חיים פרק ראשון. ד סדר עולם פרק ל', סדר עולם זוטא פרק ז', כוזרי ח"ג ל"ט. ה הקדמת הרמב"ם ליד החזקה.

[א] משה קבל תורה מסיני. למה התחיל התנא בלשון קבלה "משה קבל תורה", ואחר כך שינה ללשון מסירה "ומסרה ליהושע", ולבסוף חזר התנא ללשון קבלה "קבלו מהם"?

ועוד צריך ביאור למה אמר התנא משה

קבל תורה "מסיני"? וכי רק מסיני קבל, והלא כל ארבעים שנה שהיו במדבר ובאהל מועד משה היה מקבל נבואת התורה והמצוות מהקב"ה? והל"ל שמשה קיבל תורה מהקב"ה.

ועוד קשה למה נקט התנא דווקא "ומסרה ליהושע"? וכי רק ליהושע מסרה והלא כתב י"ג ספרי תורה ונתנם לכל שבט ושבט^א. וגם כל מה שלמד מפי הגבורה בעל פה היה מוסר בכל יום לאהרן ולאעזר ואיתמר ולזקנים ואחר כך לכל ישראל כדאיתא בגמרא פרק כיצד מעבדין^ב ואם כן למה אמר התנא "ומסרה ליהושע"?

ועוד צריך ביאור למה חזר התנא שוב פעם על לשון מסירה אצל אנשי כנסת הגדולה "ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה"? הל"ל כמו שאמר עד כאן "ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים לאנשי כנסת הגדולה". ונראה לבאר הענין על פי המהר"ל^ג.

קודם מתן תורה כשהיה התורה ביד השי"ת היה מציאות התורה כולו רוחני בלי שום לבוש גשמי כלל, וכשהקב"ה מסרה לידי משה, משה קבל, כלומר שקיבל כל מה שהיה אפשר לבשר ודם לקבל. אבל כמובן לא היה ביכולתו לקבל הכל כי איך אפשר לקבל דבר שמהותו רוחני בכלי גשמי. שהתורה כשהיא עדיין ברוחניותה היא דבר שאין לה גבול, וכשנותנים אותה בכלי בלבוש

עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים¹, ודרש להעם דאע"פ שנסתלקה ממנו האתערותא דלעילא לגמרי, מ"מ מוטל עלינו להמשיך בבחינת אתערותא דלתתא משום שאנו מעמידים את העולם על ידי מעשינו. לכן אמר להם שמעון הצדיק שמוטל על הדור חיוב לבנות ישיבות ובתי כנסיות ומרכזי חסד,

משום שדוקא עכשיו בתקופה זו חייבין אנחנו להתחזק בקיום העולם על ידי קיום שלשת דברים האלו אשר עליהם העולם עומד.

וחיזוק נפלא בענין זה יש בדברי ר' צדוק הכהן², שהוא מסביר דאתערותא דלתתא היא לטובת בני אדם, דאינו דומה הבנת איזה ענין שבא לאדם במתנה לכשבא לו על ידי עמלות ויגיעה עצומה עד שבא להבנת הענין. דכשהאדם עמל בסוגיא הוא יוצא מן הענין בברירות שאין כדוגמתו. יסוד זה מסר שמעון הצדיק לבני דורו, דעלינו להתחזק בקיום העולם, כי אדרבא יש לנו יותר כוחות בענין זה ממה שהיו לדורות הקודמים, וכיון שעכשיו מוטל עלינו קיום העולם אכן תהיה לנו כח לקיימה.

יב ר"ה כ"ה ועיין רש"י שופטים י"ט, י"ז. יג שיחת מלאכי השרת דף ג, ובעוד מקומות. יד רס"י לילה דף סח, ועוד.

בנים על אבותם

וכדי להבין דבריו הקצרים מה שאמר שהיה כה"ג אחר עזרא אשר לא מצינו בשום מקום שעזרא שימש בכהונה גדולה נבאר בקצרה את משפחת שמעון הצדיק.

בקדמוניות היהודים² יאמר ששמעון הצדיק היה בן חוניו בן ידוע³, וכן יקראהו בספר בן סירא בשם שמעון בן חוניו, והנה אבי אביו ידוע נזכר עוד בכתבי הקודש⁴ שישוע (בן יהוצק) הוליד את יויקים, ויקים את אלישיב, ואלישיב את יודע, ויודע את יונתן ויונתן את ידוע, והוא אבי אביו דשמעון הצדיק, וכבר ידוע ומוסכם שכל אלו

[ב] שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה וכו'. תקופתו של שמעון הצדיק היתה סוף תקופת אנשי כנסת הגדולה. רק הוא נשאר מאותה תקופה והוא היה המנהיג של דור הראשון שהיו ללא נבואה כלל. ונראה דטבעו של דור כזה הוא להתייחס על קיום התורה ולומר שכבר אין להם רבנים ופוסקים

ונבואה כמו שהיה בימי קדם כי כבר מתו כל הדור ההוא.

אמנם כבר הזהיר לנו חז"ל דאסור לומר כן, אלא "פתח בדורו כשמואל בדורו"⁵. היינו אע"פ שהיתה ירידה עצומה בדור ההוא שכבר כלתה נבואה בישראל מ"מ אין צרכינו בתורה שייכים בכלל לדור הקודם. והחיוב שלנו בליבון התורה בבחינה מסוימת גדול משלהם דאנו עוסקים באתערותא דלתתא. וידוע פתגם של ר' צדוק אהא דאמרו חז"ל "אם הם כמלאכים אנו כבני אדם" שדרגת בני אדם היא דרגא גדולה ממלאכים⁶.

ויתכן דעל כן שמעון הצדיק שהיה משיירי הדור הקודם אמר ד"על שלשה דברים העולם

[ב] שמעון הצדיק:

בדברי ימי הגדול בענקים הלזה אשר הוא היחיד והמיוחד מכל חכמי ישראל שזכה לשם גדול כזה, נפלה מבוכה גדולה מי הוא השמעון שזכה לשם צדיק ובאיזה זמן היה, ואנחנו לרגל מלאכתנו נבאר ע"פ מקורי התלמוד דברי אמת. הנה רבותינו אמרו שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה, והרמב"ם¹ יאמר שהאחרון מכנה"ג היה שמעון הצדיק והוא היה מכלל הק"כ, וקבל תורה שבע"פ מכולם והוא היה כהן גדול אחר עזרא.

1 בהקדמה ליד החזקה. 2 יוסף בן מתתיהו. 3 ז"ל סדר הדורות ערך שמעון הצדיק: שמעון הצדיק כהן גדול היה משירי אנשי כנסת הגדולה ושמך עדו בן יהושע בן יהוצק המוכר בעורא ג' ובחגי. ויהושע הנ"ל היה אחיו של עזרא הסופר — כ"כ ראב"ד ויוחסין ואברבנאל בהקדמה לנחלת אבות. ע"כ. 4 נחמיה י"ב:י"א.

דרך שבקשו לעשות לבית אלהינו, 'ואותו היום עשאוהו יו"ט'". ע"כ דברי הגמ' ביומא"י.

בכדי להבין מעשה זה צריכין להכיר את המתרחש בתקופה זו. בתקופה זו התחילה תקופת התפשטות תורה שבעל פה דהיינו סידור המשנה שהותחל על ידי שמעון הצדיק"י. ותורה שבעל פה היא הבעת חכמת התורה, שבאה רק על ידי העיון בתורה שבכתב ובדברי הנביאים בעמלות ומחשבה עמוקה. ודרשו החכמים דרשות להורות פרטי דינים והלכות, והכל היה מצד החכמה של אנשי אותו הדור בבחינת אתערותא דלתתא. ובתקופה זו ירד שפע חכמה לעולם תמורת שפע הנביאות שהיה יורד לישראל עד אז. **כשירד** שפע זה לעולם לא ירד רק לבני ישראל, אלא לכל העולם. ולכן גם אצל היוונים התחיל בזמן ההוא תקופה של מחשבה פילוסופיה וחכמה. וזה לשונו של ר' צדוק הכהן"י "וכבר אמרנו שהם [היוונים] היו בקליפה זה לעומת זה כנגד קדושת תורה שבעל פה שהיה עיקר התפשטותה על ידי שמעון הצדיק שהיה משיירי אנשי כנסת הגדולה וממנה התחילה שלשלת

יו יומא סט.: טז עיין לשון המאירי סדר הקבלה פרק שלישי.

"בעשרים וחמשה בטבת יום הר גרזים הוא דלא למספד, יום שבקשו כותיים את בית אלהינו מלאכסנדרוס מוקדון להחריבו ונתנו להם. באו והודיעו את שמעון הצדיק. מה עשה לבש בגדי כהונה ונתעטף בבגדי כהונה ומיקירי ישראל עמו ואבוקות של אור בידיהן וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר אמר להם מי הללו. אמרו לו יהודים שמרדו בך. כיון שהגיע לאנטיפטרוס זרחה חמה ופגעו זה בזה. כיון שראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו. אמרו לו, 'מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה?' אמר להם, 'דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי'. אמר להם, 'למה באתם?' אמרו, 'אפשר בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעורר עובדי כוכבים להחריבו'. אמר להם, 'מי הללו?' אמרו לו, 'כותיים הללו שעומדים לפניך'. אמר להם, 'הרי הם מסורין בידיכם'. מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסייהם והיו מגרירין אותן על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גריזים כיון שהגיעו להר גריזים חרשוהו וזרעוהו כרשינין טו יומא סט.: טז עיין לשון המאירי סדר הקבלה פרק שלישי.

בנים על אבותם

זרובבל בן שלתיאל בן יכניה, מזרע בית דוד, הוא היה הפחה, ויהושע בן יהוצדק הכה"ג והמה היו ראשי הבונים את מזבח ה' כעזרא ג', וכן בנו המה את מקדש ה' כחגי ב' ועזרא ח', אבל לא נשמע קולו עוד וקרוב מאוד לומר שמלכי פרס אם כי לבם היה טוב על ישראל אבל לא רצו שנצר ממלכי בית דוד יהיה בירושלים פן ואולי יתנשא לעשות מלוכה על ישראל, ולכן קראו אותו שיבא לבבל והמה שלחו פחות אחרים כאשר אמר⁵ והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם. וכן אמרו בסדר עולם זוטא שזרובבל שב לבבל ומת שם, ומני אז היה האיש הממוצע בין ישראל להמלך שחסו בצלו, הכהן הגדול, הוא היה צריך לגבות המס מאת העם ולהביא לגנזי

שמשו בכהונה גדולה בתחלת ימי בית שני, וא"כ איך יאמר הרמב"ם שהוא היה כה"ג אחר עזרא שלא שימש מעולם בכה"ג.

ונראה ברור שהאמת שבבית שני היו כמעט תמיד שני מיני כה"ג, ונבאר בקצרה.

בכל ימי בית הראשון שישבו מלכי בית דוד על כסא המלוכה היה תמיד הכה"ג הראש לכל ענייני עבודת הקרבנות שבמקדש וללמד את העם תורת ה', ובענייני המלוכה לא התערב, חוץ מה שמצינו⁵ שיהוידע הכהן התערב בענייני המלוכה ועל פיו הומתה עתליהו והושיב על כסא המלוכה את יואש, יען כי יהוידע היה חתן המלך והוא הציל את הנצר האחרון מזרע בית דוד מכליון, אבל לא כן כשעלו מבבל וראשי העולים היו

5 מלכים ב' י"א. 6 נחמיה ה'.

המשנה. ובימיו היה אלכסנדרוס מוקדון ואז התחילה חכמת יונית על יד אריסטו שהיה בקליפה נגד קדושת תורה שבעל פה. שגם הם חידשו בגוון חכמה ומוסר מלבם בהנהגת דרך ארץ ועל כן רצו הם לבטל תורה

שבעל פה מישראל. עכ"ל. **על שלשה דברים העולם עומד:** והוא שבהגיעם לא"י צריכים להקים מצבות

ולעמיד חצי מהעם על הר גריזים וחצי על הר עיבל והלויים באמצע פונים להר גריזים ואומרים את הברכות ואח"כ פונים להר עיבל ואומרים את הקללות. הכותיים לשיטתם רואים את ענין הר גריזים והר עיבל כביטוי נוסף לאמונתם שהיא האמונה בשתי רשויות. דהיינו שיש בעולם כח הטוב ולעומתו כח הרע, הר גריזים הוא סמל הכח הטוב והברכה והר עיבל סמל הקללה. לכן ברור להם שעל מנת להשאר תחת השפעתו של הכח הטוב צריכים להעמיד מקדש על הר גריזים שלדעתם הוא מקור הטוב.

לעומתם נלחם שמעון הצדיק להחזיר את האמונה באחדות ה' דהיינו שכל הכחות

הנמצאות אצל אומות העולם הם לעומת החכמה שהקב"ה משפיע באותו זמן לעולם הזה. וכן מצינו דעד תקופת אריסטו היה מרכז החכמה אצל המצריים אשר עיקר חכמתם היתה בעניני כישוף. והסבר הדבר הוא דכיון דעד אז היה עיקר השפעת הקב"ה לעולם ע"י שפע נביאות ואתערותא דלעילא לכן היו המצריים מקבלים גם כן שפע זו והשתמשו בו לחכמת הכשפים. כמו שעשו חרטומי מצרים גם הם... ובתקופה שנפסקה השפעת האתערותא דלעילא נעשתה יון למרכז החכמה בעולם, כמו שביארנו.

והנה, הכותיים הכופרים בתורה שבעל פה רצו שהר גריזים יהיה מקום המקדש. דבר זה

יח דברים י"א כ"ט. יח דברים כ"ז.

בנים על אבותם

הסופר ונחמיה הפחה אז לא היתה גם תקומה להם, ואך שני האנשים הגדולים האלו עשו באמת גדולות ונפלאות שהבדילו וטיהרו את העם מתערובות הגוים, ויסד את כנסת הגדולה אשר מהם יצאה אורה לכל העם, ותחת לחשוב להמליך עליהם מלך מה שלא היתה השעה ראויה לכך, בראו ברוח פיהם עם חכם ונבון, עם למודי ה', וזה היה מעשיהם הכבירים של כנה"ג.

והכהן גדול הראשון כשעלו לא"י היה יהושע בן יהוצדק, ועד שנפטר עזרא היה אז ידוע אבי אביו דשמעון הצדיק, והמה משלו על העם במקום מושל, ולכן לא לפלא מה שמצינו⁸ שמבני יידע בן אלישיב הכה"ג התחתן לסנבלט החרני, וזה יען כי הכה"ג היה במקום המושל והיה לו תמיד משא ומתן עם שרי המלוכה ויתערבו בגוים וילמדו

המלוכה במועדם, והוא היה המוציא והמביא לכל עניני חוץ.

והמשרה הזאת מרומז בפסוק⁷ שאמר הנביא ולקחת כסף וזהב ועשית עטרת ושמט בראש יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול: ואמרת אליו — הנה איש צמח שמו — והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם. ובאלו הדברים מרומז שלא נשאר שום נצר ממלכי בית דוד בירושלים והעטרה שמו על ראש הכה"ג שהוא יהיה במקום מלך או מושל לפי שעה ואך היה אם שמוע תשמעון בקול ה' אלהיכם, אז איש צמח שמו ומתחתיו יצמח והוא ישא הוד מושל.

אבל עברו ימים ושנים והארץ היתה עזובה ושוממה עור, ולו לא בא המלאך המושיע עזרא

7 זכריה ו' י"א. 8 נחמיה י"ג כ"ח.

שיש שתי רשויות. כאשר ראה את שמעון הצדיק הבחין כי האיש הזה המסמל את אחדות ה', וכמו שאמר משה רבינו לקרח דאנו אין לנו אלא בית אחד ומזבח אחד וכהן אחד, הוא מקור כחו והצלחתו ושע"י הבין איך שטוב ורע, ברכה וקללה, כולם מן השמים. וזה הכונה "דמות דיוקנו של זה וכו'" שהכח וההשפעה של שמעון הצדיק מאפשרים לו לנצח במלחמותיו, ומיד ירד מסוסו והשתחוה לפניו. וכשאמרו לו שעומדים לפניו כותים המאמינים בשתי רשויות מסרם בידי המאמינים באחדות ה'כא.

על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. עיין בדברי ר' צדוק הכהןכב דשלשה דברים האלו הם כנגד שלשת האבות. דאברהם היה עמוד החסד ויצחק היה עמוד העבודה ויעקב היה עמוד התורה. וצריך ביאור דאם כן לכאורה סדרן הפוך והיה לתנא למנותם כסדר הוייתן אצל האבות — על גמילות חסדים על העבודה ועל התפילה.

ונראה לבאר דאברהם אבינו היה עמוד החסד ובא יצחק והוסיף על החסד והיה יותר

כ כפי שמפרש הרמב"ם במורה נבוכים בתחילת חלק ב'. כא עי' לקמן משנה ג'. כב קדושת השבת מאמר א'.

בנים על אבותם

ודין זה מפורש⁹ שכהן רוצח שרוצה לעבוד עבודה מביאין אותו לידון בב"ד, וכן לא ישא את כפיו¹¹ וא"כ איך הניחוהו אז לעבוד העבודה? וכבר דיבר סרה ע"ז הרב אייזיק הירש וייס¹² ורוצה לומר יען "שיוחנן שהרג את אחיו לא הועבר מכהונתו אנו רואין בבירור כי לא היתה יד חקת התורה תקיפה על הכה"ג, או שההלכה שהרוצח אף בעמדו אצל המזבח יוקח למות ולא ישלים העבודה¹³ לא נוסדה עד אחר זמן — כי אלו היה בזמן ההוא חק כזה מדוע הניחו את יוחנן בכהונתו? ולא נוכל לומר שמטעם המלך והפחה הוכרחו לעשות כן, הלא הוא להפוך הפחה היה מנגדו וקצף עליו ולא היה אומר דבר אילו היה הבית דין רוצים להעבירו עכ"ל".

כולם הם ממנו ית' בלבד ואין אף פעם סתירה באמת בין מה שנראה לנו כטוב ומה שנראה כרע. ומקום המקדש האמיתי מסמל את הייחוד הגמור שרע וחסרון הם רק דברים של עוה"ז אבל אין להם שום כח אמיתי לעצמם,

ולכן "מעולם לא אמר אדם צר לי המקום וכו'", ומקום הארון אינו מן המנין, שבמקום הכי רוחני בעולם כבר אין מושג של חסרון והפסד. נמצא ששמעון הצדיק שבימיו החלה התפשטות תורה שבע"פ היה צריך להלחם על מקום המקדש שידוע לנו רק מתורה שבע"פ, ומקום המקדש היה סמל חשוב במאבק שבינו לכותיים על אחדות ה' וכתוצאה גם על קבלת תורה שבע"פ.

בתקופה זו בא אלכסנדרוס מוקדון לכבוש את העולם ולמשכו לשיטת רבו אריסטו. אריסטו הגיע להבנת ייחוד ה'כ אך לא האמין בהשגחה פרטית, ועל אמונה זאת נלחם אלכסנדרוס מוקדון כל ימיו בהצלחה והשתדל לעקור את האמונה המקובלת בעולם — האמונה

כ כפי שמפרש הרמב"ם במורה נבוכים בתחילת חלק ב'. כא עי' לקמן משנה ג'. כב קדושת השבת מאמר א'.

מעשיהם, ולכן השכל מחייב לאמר כי איש כזה העומד לשרת במשרה כזו אי אפשר בשום אופן שיהיה קדוש עליון ולעבוד העבודה במקדש ביוהכ"פ ולכפר על כל עונות בית ישראל, כי אי ספרא לא סייפא. ויסופר בקדמוניות היהודים⁹ שאחרי מות אלישיב הכה"ג כיהן תחתיו יהודה (הוא יוידע) בנו ואח"כ כיהן יוחנן (הוא יונתן) בנו והיה לו אח בשם יהושע, ושכגום שר צבא אחשורוש מלך פרס היה מאוהביו והבטיחו לתת לו הכהונה גדולה, וירב עם יוחנן אחיו בבית ה' ובחרות אף יוחנן קם עליו ויהרגו, ובגלל הרצח הזה שמו הפרסים עול העבדות על היהודים וישם מס על כל קרבן אשר יקריבו, ושבע שנים רצץ את העם בגלל אשר הרג את יוחנן אחיו, עכ"ל.

9 יוסף בן מתתיהו. 10 במכלתא משפטין פ"ד וסנהדרין לה: 11 ברכות לב: 12 דור דור ודורשיו [נ"ו, ירושלים] ת"א תשכ"ד חלק א' עמ' 78. 13 חז"ל א. היימן — זה טעות כי מפורש סנהדרין לה: ברש"י שם ובלבד שלא יורידוהו מעל המזבח ממש אם כבר התחיל דכתיב מעם מזבחי ולא מעל.

צריכין לתפוס קודם במה שלפנינו דהיינו התורה
ורק אחר כך למשוך אלינו את כל החבל.
[ג] אַנְטִיגֶנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ וְגוֹ'. כדי להבין עמקות
מאמרו יש להקדים קורות תקופתו.

שמעון הצדיק היה לו בן
שלא הלך בדרכי

ה'. אחרי מיתת שמעון
הצדיק הלך בנו לאכסדרוס
מוקדון וביקש ממנו רשות
לבנות בית מקדש חדש בהר

גריזים והביא לו ראיות מן המקרא שזה המקום

מאברהם אבינו שהיה גם עמוד העבודה, ואחריו
בא יעקב והוסיף על שניהם על ידי היותו עמוד
התורה. ועכשיו שיש בידינו הכל יש לנו להתחזק
קודם בתורה ואחר כך בעבודה ורק אח"כ להתחזק

בגמילות חסדים. משל

לחבל היורד מלמעלה

למטה ורוצה אחד למשכו,

דאינו אוחוז בחלק הגבוה

ומושך אלא אוחוז בסופה

ומושך. כמו כן הכא

שאברהם אבינו הוא חלק הכי גבוה בחבל ואנו

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה, וְעַל
גְּמִילוּת חֲסָדִים.

[ג] אַנְטִיגֶנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ קָפַל
משמעון

בנים על אבותם

לעבוד העבודה, ויען שאריסטובלוס היה צדוקי
לכן מנה גם את הכה"ג המשמש ג"כ איש
מחברתו, וכן סוף כריתות שבימי ינאי המלך היה
הכה"ג יששכר איש כפר ברקאי, וזה ברור.

ולכן אף שיוחנן הרג את אחיו והפחה התקצף
עליו ועילה מצא להרע ולהעיק לישראל, אבל יען
שהכה"ג בלי ספק הוקם מאת מלך פרס לכן לא
היה יכול הפחה להדיחו ממשמרתו, וגם בדעת
חכמי הדור לא היה להדיחו מכה"ג, כי לא היה
לו שום דבר עם העבודה במקדש, ואת אשר הרג
את אחיו בלי ספק הראה לב"ד שהצדק אתו, יען
שאחיו רצה לעשות קשר עם הפחה¹⁵.

והנה מפורש¹⁶ שמלך פרס מנה את עזרא כהנא
ספר דתא שכל העם ישמעו לו לכל ענייני הדת
וכל הכהנים והלויים יסורו למשמעתו והוא ימנה
שופטים ודיינים וכו', והוא היה כהן דור אחר דור
מצדוק הכהן ששימש בבית ראשון, וא"כ בלי ספק
מי היה ראוי לעבוד עבודת ה' ולכפר על כל
ישראל יותר ממנו, ודאי שכל זמן שעזרא היה חי
היה הוא הכה"ג המשמש והוא לא התערב בענייני
המלוכה ואך היה ראש כנסת הגדולה כידוע.¹⁷

[ג] אַנְטִיגֶנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ:

באבות דר"צ רפ"ה שהיו לו שני תלמידים אחד
בשם צדוק והשני בשם ביתוס ויצאו לתרבות רעה
שטעו בדברי רבותם איך אפשר שיעשה פועל

וכמה שגיאות יש בזה איך אפשר לומר כן
הלא מקרא מפורש הוא "מעם מזבחי תקחנו
למות", ועוד הלא אז היה עזרא הסופר שם עם
כל כנה"ג ואיך החרישו לעון גדול כזה, ולכל
הפחות הוצרכו להשתדל להעבירו.

אבל האמת יורה דרכו ששני מיני כה"ג היו
כמעט בכל ימי בית שני, אחד היה במקום המושל
ותוארו היה בשם כהן גדול, אבל העבודה במקדש
ובפרט ביום הכפורים דבר זה היתה מסורה ביד
חכמי הדור והמה מסרוהו תמיד ביד איש צדיק
וחסיד ומורם מעם אשר דבר אין לו עם הנהגת
המלוכה והמסים, ואך עבודת ה' היתה תמיד נגד
עיניו.

וכן מפורש¹⁴ מעשה ככה"ג אחד שיצא מבית
המקדש והוא אזלי כולי עלמא בתריה כיון דחזינהו
לשמעיה ואבטליון שבקוהו לדידיה ואזלי בתר
שמעיה ואבטליון לסוף אתו שמעיה ואבטליון
לאיפטורי מיניה דכה"ג א"ל ייתון בני עממין
לשלם, אמרו לו ייתון בני עממין לשלם דעבדין
עובדא דאהרן ולא ייתי בר אהרן לשלם דלא עביד
עובדא דאהרן, וידוע ששמעיה ואבטליון היו בזמן
אריסטובלוס והורקנוס והם היו המושלים וגם
הכה"ג, ואם היה אריסטובלוס איך עשו העם
הדבר הזה ואיך דברו זה על זה כדברים האלה,
ומזה מבורר שמלבד הכה"ג — הנשיא, היה כה"ג

14 יומא עא: 15 ע"א. הימן "תולדות תנאים ואמוראים" ערך ר' יהושע בן גמלא. 16 כ"ה-כ"ז עזרא ז'. 17 בגמ' מנחות קט: מובא המעשה איך שבנו ברח לאלכסנדריוס ובנה מקדש וכו'.

הנכון לבנין בית המקדש, ולא בהר הבית. אלכסנדרוס הסכים והם בנו בית מקדש בהר גריזים. והיו אז שתי בתי מקדש, אחת של הפרושים בהר הבית ואחת של השומרונים בהר גריזים.

אנטיגנוס חי בתקופה זו והיו לו שני

תלמידים, צדוק ובייתוס. ובשמעם את דברי רבם שהיה אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס

הבינו מתוך דבריו שאין לאדם לצפות לקבל שכר עבור שמירת התורה והמצוות וממילא כפרו בעולם הבא. וסרו מן דרך הפרושים והלכו לעבוד עם השומרונים בהר גריזים, ומהם יצאו הצדוקים והבייתוסים.

השומרונים לא האמינו בדברי חז"ל ותורה שבעל פה ולמדו רק תורה שבכתב.

לכן רצו לבנות בית המקדש בהר גריזים שהוא המקום הנזכר בתורה, לא כהר הבית שאין לה זכר בחמשה חומשי תורה כלל אלא הכל בא מן הנביאים ובדרשות שדרשו חז"ל שהר הבית הוא המקום הראוי לבית המקדש.

וגם בשכר עולם הבא לא האמינו כיון שאין לה שום זכר בתורת משה. וכיון שלא האמינו

בעולם הבא היה קשה להם איך יתכן דיש צדיק ורע לו הלא צריך לקבל שכר בעולם הזה. ומתוך קושי זה הגיעו למסקנא שעל כרחך שתי רשויות יש, אחת של טוב ואחת של רע. ובטעותם החליטו שיש כח לרע, ואפילו אם ירצה כח הטוב להיטיב לצדיקים ולגמול להם השכר המגיע להם בעולם הזה יכול כח הרע לעכבו.

עייין במהר"ל דאנטיגנוס איש סוכו היה כולל כל הזוגות שבאו אחריה. דבכל הזוגות אחד מהם מהווה דגם של מדת החסד להזהיר על מדות שיש בהם משום אהבה, והשני היה דגם של מדת הדין להזהיר על מדות שיש בהם משום יראה.

כג עיין קונטרס דברי חלומות סימן כ"ז.

אבל אנטיגנוס הזהיר גם על האהבה וגם על היראה באמרו "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא תהיו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס", כלומר תעבדו את ה'

מאהבה. ואח"כ המשיך "ויהי מורא שמים עליכם", כלומר תעבדו אותו מיראה. ואנטיגנוס שהיה כולל שתי המדות, הבין הענין של אחדות השם, שהכל בא

מאתו יתברך, בין מה שנראה לנו כטוב ובין מה שנראה לנו כרע, שלהקב"ה יש הרבה מדות. וזה הסוד של ה' אלקינו ה' אחד — ה' שהוא שם הרחמים ואלקינו שהוא שם הדין — השם אחד. מתוך זה רצה להראות לשומרונים את טעותם ושאין להרהר על צדיק ורע לו, דשכר בהאי עלמא ליכא אלא תעבדו את ה' מתוך אהבה ויהיה לכם שכר בעולם הבא.

אמנם כששמעו תלמידיו, צדוק ובייתוס, את דבריו לא הבינו כוונתו אלא חשבו שהוא בא לומר שליכא שכר למצוה כלל, וממילא היה קשה גם להם איך יתכן מציאות צדיק ורע לו והלכו הם והצטרפו לשומרונים בהר גריזים ולאמונה בשתי רשויות.

ובעת ההיא שני הרים היו בישראל. הר הבית אשר עליה מכריזין שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד, הכרזה של אחדות הבורא שהוא כולל כל המדות — גם רחמים וגם דין. ולעומת זה עמד הר גריזים שעליה עבדו לשתי רשויות — כי אלה שלא מאמינים בתורה שבע"פ אינם יכולים לסבול צדיק ורע לו.

כתב רבנו צדוק הכהן^כ שהיה קשה לו בחלום לילה אהא דנתפרש בתורה הקללות ואורורים דהר עיבל ולא נתפרש הברכות דהר גריזים. ותיירץ בחלום כי מה שכתוב בתורה דכתיבא ומנחא גלוי לכל הם דברים הגלויים ומושגים לכל שנראים

שאמר שמעון הצדיק דעלינו לעסוק בקיום העולם על ידי בניית מקומות לתורה ולתפילה ולגמילות חסדים, ובזה היו אנשי אותו הדור עסוקים, בא אנטיגנוס והזהיר שלא יבואו לחשוב שמדובר במעשים שדרושים לתיקון העולם ולשמירת סדר בלבד, אלא צריכין לזכור את המטרה שהיא עיקר כוונת התורה. דהיינו שלא די לבנות הבנינים האלו אלא שכלל ישראל צריכין

שְׁלֹא עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרֶס, וְיִהְיֶה מוֹרָא שְׁמַיִם עָלֵיכֶם.

[ד] **יוֹסִי בֶן יוֹעָזָר אִישׁ צִרְדָּה, יוֹסִי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קָבְלוּ**

מהם

למלאות אותם עם נשמה ואהבת ה' ויראת שמים, דלא ניתנה תורה אלא לצרף בהם את הבריות, ועל כן הזהיר ויהי מורא שמים עליכם. המהר"ל מבאר למה הטיל התנא לשון מורא שמים ולא מורא השם או מורא המקום עליכם. וכתב שאנטיגנוס במאמרו הראשון מזהיר על אהבת ה' — הווי כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס — ודרך האוהבים הוא שאינם מתיראים זה מזה כלל, אלא אדרבא מתקרבים הם זה לזה. לעומת זאת היה צריך להזהיר על מורא שמים, כלומר שהקב"ה אינו כחבר שאתה אוהב אלא הוא מופרד ממך כהשמים, ואע"פ שאנו אוהבים את ה' צריכין לירא ממנו גם כן. וכמו שנאמר לעיל שאנטיגנוס כלל וייצג את שתי המדות, חסד ודין, והוא מזכיר שאדם צריך ליזהר לשמור על שני ענינים אלו כל הזמן ותמיד לשקול איך למזג את שתי ההתנהגויות האלו. [ד-ה] **יוֹסִי בֶן יוֹעָזָר אִישׁ צִרְדָּה וְיוֹסִי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם וכו'.** תנאים אלו היו

לעין, אבל מה שאין גלוי לעין נאמר בתורה שבעל פה לבד והווי דברים שבעל פה שאין אתה רשאי לאומרם בכתב, שדברים אלו אי אפשר בהתגלות לכל רק למי שמשגיג. ועל כן לא נזכר בתורה אלא שכר עולם הזה דשכר בעולם הבא עין לא ראתה, ואותן ארורין וקללות אינן אלא בעולם הזה משא"כ הברכות היו בעולם הבא ועל כן לא ניתנו בכתב. עכ"ד.

כיון דעיקר קיום הברכות הווי בעולם הבא מובן למה הלכו השומרונים להר גריזים, דמכיון שלא האמינו בדברי חז"ל ובתורה שבעל פה היו מוכרחים למצוא שכרם בעולם הזה, והר גריזים הוא סמל שפע ברכת ה' בעולם הזה ועל כן הלכו שם למצוא שכרם בהאי עלמא, וליתא להם דשכרא בהאי עלמא ליכא.

ולפי זה מובן נמי סוף המעשה המובא לעיל כשמסר אלכסנדרוס מוקדון את הכותים לבני ישראל לעשות אתם כטוב בעיניהם יצאו והרסו את הר גריזים, דמכיון שהכותים חשבו דשתי רשויות יש והר גריזים הווי מקום השראת מדת החסד. ואמנות ישראל — שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד — שאין מציאות של כח הטוב וכח הרע באופן של שתי כוחות נפרדים, אלא הכל בא מכח אחד ומקום השראתה היא בהר הבית, לכך יצאו והרסו את הר גריזים. ויהי מורא שמים עליכם. נראה דלכך בא אנטיגנוס בתקופה זו באזהרה זו. דמכיון

בנים על אבותם

[ד-ה] **יוֹסִי בֶן יוֹעָזָר אִישׁ צִרְדָּה וְיוֹסִי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם:**

שניהם קבלו התורה מאנטיגנוס איש סוכו. ומה שכתוב במשנה "קבלו מהם" ויש שרוצים לפרש שקבלו מאנטיגנוס וגם משמעון הצדיק²¹,

18 ז"ל סדר הדורות: כתב בחיי פרשת בא, אלף ומאה שנים קבעו חדשים על פי חשבון מימות משה עד אנטיגנוס ואח"כ היו ג"כ סומכין על החשבון בראיות ברורות לסתום פי המינים צדוק וביתוס. ע"כ. 19 חלה פי"ד משנה י"א. 20 "בן אנטיגנוס". 21 ז"ל סדר הדורות: יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים קבלו מאנטיגנוס ומשמעון הצדיק שכן אמר במשנה

שלמרות הסכנה האפשרית כולם יכולים ליכנס לביתך ויהיה מה שיהיה, כמו אברהם אבינו שהוא היה עמוד החסד והיה אהלו פתוח לארבע רוחות העולם שהכל רשאים ליכנס שם אפילו אלה שהיה נדמה לו כעובדי עבודה זרה. ושדוקא ע"י התיחסות כזאת יחזירו את העם לדרך הרצויה, כמו אברהם אבינו שביתו שימש כמקום שבו

לימד לעולם את מציאות ה'.

וכנגדו עמד יוסי בן יעזר, אשר הוא סמל מדת הדין, ואמר שאינו נכון להיות פתוח כל כך בתקופה כזו דהשפעת המתיוונים הולך חזק בחוץ, ואין להכניס כולם לתוך ביתך אלא תהא ביתך בית ועד לחכמים. וע"י כך יהיו בטוחים שלפחות אלו שלא הושפעו עדיין מרוח יון ישמרו.

הראשונים בתקופת הזוגות. והיו אז ימי תוקף חזקת המתיוונים והיתה נטיה חזקה אצל היהודים שבאותו הדור ללמוד חכמות חיצוניות ולהצטרף אל היוונים. ואפילו בנו של יוסי בן יעזר לא היה נוהג כשורה²¹ ובן אחותו היה יקום איש צרורות שהיה מגדולי המתיוונים. ובתקופה זו התקיים ויכוח בין

גדולי הדור מה לעשות אודות המתיוונים והרוח אשר הם משפיעים בבני ישראל למשוך אותם לחכמות היונים.

וכבר הבאנו דברי המהר"ל דבכל הזוגות היה אחד מהם כנגד מדת הדין ואחד כנגד מדת החסד. ועל זה בא יוסי בן יוחנן שהיה בבחינת מדת החסד ואמר יהא ביתך פתוח לרווחה. כלומר

כד בב"ב דף קלג ובבראשית רבה פרשה ס"ה.

בנים על אבותם

שעזרא היה כהן המשמש והוא היה ראש הכנה"ג, וזה יען שאירע שיוחנן כה"ג הרג את יהושע אחיו לכן אע"פ שנשאר על מכוננו להיות הכה"ג בינו לבין המושלים אבל בלא ספק לא כיהן אז במקדש, וכשבא שמעון הצדיק בו נקבצו יחד המלוכה והכהונה יען כי הוא היה בחירי היצורים ולכן מצינו שהוא יצא לקראת אלכסנדר מוקדון²³ וגם שימש במקדש, אבל במותו נתבטלה הכנסת הגדולה מנין ק"ך זקנים, ומני אז הוקמה סנהדרין במקום כנה"ג. ואפשר שזה היה ממלכי מצרים שהיו אז שליטים גם על א"י בשם תלמי.

וכשמת שמעון הצדיק השאיר אחריו בן קטן בשם חניו ועל כסא הכהונה גדולה עלה אלעזר אחיו, ובימיו נעתקה תורת משה ליונית, ושלח ע"ב זקנים ששה מכל שבט כדמובא בקדמוניות²⁴. ואם כי אלעזר היה איש ירא אלקים אבל לא היה ראוי להחזיק רסן הממשלה וגם להיות ראש הסנהדרין, ואז הוקם אנטיגנוס איש סוכו שהיה

אין צורך לזה כי בספרים המדויקים כתוב קבלו ממנו, ותיבת מהם נשתרבה ממה שכתוב אח"כ בכולן "קבלו מהן" ומהם התחילו הזוגות בישראל. בדבר הזוגות שזה היה דבר חדש בישראל כי עד שמעון הצדיק ושמעון בכלל וגם תלמידו אנטיגנוס לא ידעו אך מנשיא אבל לא מאב"ד, ופתאום נהיה דבר חדש. וכדי להבין מה הסיבות שהביאן לזה נלך בעקבות הרב הגאון החכם יצחק אייזיק הלוי²² שביאר ברחבה, ואנחנו לרגל מלאכתנו נבאר בקצרה, וכמה דברים בשינויים.

הנה חכמנו ז"ל מסרו לנו מסורת אמת במשנה ששמעון היה משיירי כנה"ג, וידוע שכנה"ג היו מאה ועשרים במספר, והראש והראשון שבהם היה הכה"ג, אם היה צדיק, כי מלבד שהיה במקום מלך וכל הנהגת העם עם מושלים פרסים היו תחת ידו, היה גם מורה העם בתורה ובחכמה, וכבר בארנו שהצדק עם הרמב"ם מה שכותב ששמעון הצדיק היה כה"ג אחר עזרא וכוונתו

קבלו מהם לשון רבים, וכן כתב ר' מאיר בר' טודרוס הלוי בפירוש אבות, או י"ל מאנטיגנוס ובית דינו כמ"ש הרמב"ם. 22 דורות הראשונים [הוצאה מחודשת, ירושלים: מפעלי ספרים לייצוא, תשל"ט] חלק א' מעמ' 196. 23 יומא סט. 24 קדמוניות היהודים, יוסף בן מתתיהו.